

האוניברסיטה העברית . . החוג להיסטוריה של עם ישראל
קונטראסים לתלמידים . . מקורות ומחקרים

CHASSIDIANA

(כתביו התנגדות על בית החסידים)

עד
שמעון דובנוב

הדפסה שנייה

ירושלים, תשכ"ט

קובץ זה נתרפס על ידי ש. דוכנוב בשני חטכים:
ב-העברת, כרך ב' פטרוגראד חרע'יח; וב-ביבר', חלק א'
ברלין תרפ"ג. מהדורה זו היא העתקת-צלום שני
כתבו העת גניל.

החוברת היא לשימושם של תלמידי האוניברסיטה העברית בלבד.

CHASSIDIANA

קובץ כתבים כרזויים וагראות בעניין המחלוקת בין החסידים
והמתנגדים בתקופת צמיחת החסידות (תקל"ב-תקע"ו)

ערוכים ומסודרים עם הקדמות והערות

מאת

שמעון דובנאו.

הוצאת "ח'ים"

פטרבורג, תרע"ה.

הקדמה כללית.

במשך שבע שנים עבדתי בספר „תולדות החסידות“, שנדרפס בחברות הווואצחאָדֶר (תרמ"ה – תרנ"ג), אספתי חמר רב בכתב-יד – קובציים שלמים ותעודות בודדות – הנוגע לקורות הшибים בין החסידים והמתנגדים בזמן צמיחת החסידות. על יסוד חמר ממין זה, הנוגע למקורו ההיסטורי של האגדות והכתבי הקודש של החסידות, נבנו פרקים רבים בספריה הבנוואר. גם אחרי שנגמר הספר בדפוס באו לידי העתקות כי באיתו המקצוע – הוספות חשובות לחכובים הקדומים או שנוי נושאו, – ואמרתי לשימוש בהן בעיבתת חדשנית של „תולדות החסידות“. אך עד היום, זה כיה שנה, לא זכיאו לחרזאה מיווזה וממקונה של ספרי זה – בכורוי וראשית אוני, ההולך ונרחча משנה לשנה מפני עבודות היסטוריות אחרות, ורק תקופה נספחת לי שאנייע לקיום מזווע זו בעוד שנתיים. עתה אמרתי להקדמים לספרי המחדש חקירה בחק אחד מן החמר שהשתמשתי בו – לגלוות את המסכה הנוסוכה על פני המקורות היוטר חשובים לתולדות החסידות ולפרנסם עיפ שיטת הבדיקה. באומן שיכלו לשמש לכל המעמידים לדריש בעניין זה ולהזכיר שיבאו אחריו להציג הלכה בהיסטוריה.

ביווך זה יבואו כל התעדות הנוגעת למחלוקת החסידים והמתנגדים משנת תק"ב עד תקע"ו – היא זמן הכיבוש של החסידות, שכבהה את חז'י פולמה של היהדות בפיילין, רוסיא, אנגנרייה ורומניה. היהדות הרבענית התחליה במלחמות-תנופה נגרה הכת המודדת וגמירה במלחמות-בגן נגד האויב, שהיא הולך וכובשת את הקהילות במיהירות שאין דוגמתה בתולדותינו (אם גזיא מכם את התנועה המשייחית של שבתי-צבי, שהיתה זמנית וחולפת בטבעה). במלחמות זו, שארכה כחזי יובל שנים, ארים אנו לקבוע שלש נקודות מרכזיות – שנות תקל"ב, תקמ"א ותקנ"ו – תקס"א.

המלחמות הראשונות התפרצהו בשנות תקל"ב (1772) – שנות חלוקת פולין הראשונגה, כשהתפשטה החסידות בפולין וגם עד ליטא – מזוזות הרבעניות – הגיעה. חבורות של חסידים נוסדו במינסק, קארלין (קארלינגר) וסקלאב. בוילנא, בגין שבתו של הגאנז ד' אלתו, בדקו ומצאו אגודות-סתור של חסידים, שבראשה עמדו אחדים מטובי הרבניים, „שנותפרקו“. או הרעים הכת-דין הווילנאי ברעם החורים נגד „הכת“ וענש קשה את מנהיגיה. קול החרים הגיע עד קהילת ברז'יז שבגליציה – מרכזו החסידות, וגם שם יצאו המתנגדים בכורווים וחרמו את יתר הקהילות למלחמות מזווע זו.

לאחר תשע שנים, בשנת תקמ"א, השתערו המתנגדים שנית על החסידים. בזמנן זה נתרבו החסידים בקהילות ליטה ורייכן והעמידו "צדיקים" משלהם, ובאותה השנה הגיעו לליטא הספר הראשון של החסידות – "תולדות יעקב יוסף", שהובאו בו פתגמים בשם הבעל"ט עם באורים מתובלים בעקבות חריפות נגד הרבנים. אז נשלחו משלוחים מוילנה לקהילות הראשיות בליטא לעורר את רוח הקהל נגד "המנינים". גדויל הקהילות מיננסק, פינסק, בריסק, וורדנא ולוזק התעוודו לאספה בעיר וולוו, בידי השוק שבאלול תקמ"א. והכריינו חרם קשה מאד על החסידים: אסרו להתחבר אליהם, לחתחן בהם, לבא אותם במשא ומתן, לקובר מותיהם, וכמעט שתיציאו אותם מכל ישראל. מזמן זה השתרש השנאה בין המריבים בקהילות ליטה ורייכן ונרגמה לכך.

שלאחר חמישה שנים פרצה מלחמה ארוכה וקשה. המלחמה השלישית התקיימה בשנת תקנו', שבה נתרפסם "התנייא" של הצדיק ר' שנייאר זלמן מליאזוביין, ראש החסידים בגליליות הצפון, הקנאים שבדור הסייעו את הגראי חזון נזאת בכרווז חדש נגד, "הכת", הcoveshet את הקהילות, והזקן נתן רשות לכל פרנסי הקהילות הגדולות בליטא, ריאסן ופודוליה לרדוף את החסידים עד כמה שידם מגעת. במלחמה זו השתתפו שני הצדדים בתכיסים מגונים, בקרואם לעוזתם את בעלי השלטון הרוסי, שהתכוון בימים הקרובים לגליליות המערב שנספחו לרוסיה ע"פ החלוקות האחוירנות של מידינת פולין. אחרי מות הגאון בראשיית שנות תקנו', הגיע היריב עד מרום קיזו. המבוגרים הילשינו על הצדיק רשיין לפני המשלה בפטרבורג, וע"פ פקודת הקיסר פאול נתפס הרבי מליאזוביין והובא לעיר המלוכה. שם ישב בתפיסה עד שנחקר דיןנו ויוצא לחפשו; אך בעבור שגה נתפס עוד הפעם, ע"פ מלשנות הרבי אביגדור מפיננסק, ונשחרר רק בשנת תקס"א.

מכל הכרזים ואגרות-הוכחות נגד החסידים נתרפסם בדפוס בזמנן היריב רק חלק קטן, וגם חלק זה אבדו בספרים היותר תשובות באיכותם, כי החסידים שרפו את הספרים העורוכים נגדם, עד אשר נשאר מהם אחד במדינה – אוד מוצל מאש (כמו "זמיר ערי צרים וחבורות צורים" משנת תקל"ב, סצר הוכחות" לר' ישראל ליב משנת תקנ"ח וכדומה). רוב הכרזים והחרמות הופיעו בעתם במגילות כתובות, בהעתקות שנשלחו מקהלת לקהלת; ויש שהיו מלקטים את הכתבים ומחבירים אותם לספר אחד. אבל הקובציטים מןין זה לא ראו או רדרו הדרושים ונשארו בקץ ווית בהעתקות כתבי-יד השמרות באוצרות צבור או יחידים בכל מדינות העולם במספר קטן מאד. מהספרות הפלומוסית הזאת הנקנו מפרסמים כאן ארבעה ספרים שלמים, ואחרי כן שורה של העדויות בודדות ורשימות שונות, שלא נכנו לקובציטים מיוחדים. וזה סדר הספר שאני מניש אל הקוראים:

I. ספר "זמיר ערי צרים וחבורות צורים", נדפס בשנת תקל"ב, אך נזרף כמעט כולם ע"י החסידים, ונשארו ממנה (לפי ידיעתי) שני אקסemplרים, שעוזם נעשו העתקות אחודות בכתב-יד, ואחת מהן נמצאה בידי.
II. קובץ "מחשובות כסילים" או "כתב המתנגדות על כת החסידים מאת הגאנונים הקדושים", כולל כרוניות ואגרות משנת תקמ"א, תקמ"ד, תקנו' – תקנו' (כ"ז).

III. ספר "שבר פושעים" – קובץ גדול של כתבים, כחומר, ויכוחים ותוכחות נגד החסידים עם צייר תיימן. הספר נכתב לערך בשנות תקנ"ח – תק"ס, אך נקבעו בו עדותות מזמן הקודם (תקל"ד – תקכ"ה). קובץ זה שמעולם לא בא בדפוס, נודע ג"כ בהעתיקות כתובות בשםות "ופרת עם הארץ" ו"זאת תורה הנקאות", ויש בכל אלה העהקות שנויי נוסחיםшибאו רם במקומם (כ"ג).

IV. איבער דאס וועגן דער סעקטע חסידייט – ספר כתוב אשכנזית בידי הסופר הנודע יוסף פעריל (בעל מגלה טמירין) בשנות תקע"ו, ועתיק כאן כלשונו באוטיות עברית (כ"ג).

V. עדותות ורשימות שונות (כ"ג). מהות כל ספר וקובץ וגם כל תעודה בודדת, זמנה, מוצאם ותוכנתם – יבואו בקדמות מיוחדות לכל קובץ וחתימתו.

המחבר

פרברוג, חותמי תרצ"ט.